

Un Breu Manual de Filosofia per a Persones que no Saben Filosofia

Òscar Llorens i Garcia

*Un Breu Manual de
Filosofia per a Persones
que no Saben Filosofia*

Òscar Llorens i Garcia

Autor: Òscar Llorens i Garcia

Maquetación: Daniela Vasilache

Ilustración portada: Eimi Segarra Segarra

Edita: Educàlia Editorial

Imprime: Publidisa S.A.

ISBN: 978-84-941470-0-5

Depòsit Legal: V-1487-2013

Printed in Spain/Impreso en España.

Todos los derechos reservados. No está permitida la reimpresión de ninguna parte de este libro, ni de imágenes ni de texto, ni tampoco su reproducción, ni utilización, en cualquier forma o por cualquier medio, bien sea electrónico, mecánico o de otro modo, tanto conocida como los que puedan inventarse, incluyendo el fotocopiado o grabación, ni está permitido almacenarlo en un sistema de información y recuperación, sin el permiso anticipado y por escrito del editor.

Alguna de las imágenes que incluye este libro son reproducciones que se han realizado acogiendo al derecho de cita que aparece en el artículo 32 de la Ley 22/18987, del 11 de noviembre, de la Propiedad intelectual. Educàlia Editorial agradece a todas las instituciones, tanto públicas como privadas, citadas en estas páginas, su colaboración y pide disculpas por la posible omisión involuntaria de algunas de ellas.

Educàlia Editorial, S.L.

C/ Av. de las Jacarandas, 2, loft 327 - 46100 Burjassot

Tel: 960 624 309 - 963 768 542 - 610 900 111

E-Mail: educaliaeditorial@e-ducalia.com

<http://www.e-ducalia.com/material-escolar-colegios-ies.php>

PRESENTACIÓ

Sempre que hom obre un llibre de text rep, almenys, dues promeses: a) Que aquell tracta de ser un llibre diferent, amb un llenguatge comprensible, però sense perdre rigor i b) que pot ser tant vàlid per a l'estudiant acadèmic com per a l'interessat per la matèria en qüestió. D'aquestes dues promeses només, i no sempre, se compleix la segona. En filosofia la primera de les promeses sembla impossible d'aconseguir: les qüestions que s'hi tracten són tant abstractes i subtils que els autors o les autores dels llibres de text semblen rendits a l'esforç de fer l'assignatura comprensible i vinculada a la quotidianitat de l'alumnat o de qualsevol lector amb pocs o cap coneixements previs.

Jo crec que he trobat una solució a aquest problema: En 1999 vaig assistir a un congrés a Albarracín (Terol) de Filosofia para Niños del cual vaig eixir convençut de que la filosofia no era per a xiquets. Per tant, la solució és evident i fàcil: no es pot fer res al respecte.

Ara bé, aquesta solució no aconsegueix evitar un assumpte, que la filosofia és la més quotidiana i vital de les empreses que l'alumnat pot emprendre en llur formació des que neix fins que mor. En efecte: la pregunta per qué és real, quan un coneixement és vàlid, la distinció entre un argument i una xorrada, la recerca de normes universals, etc. és exactament allò que més ens interessa; perquè de la resposta a aquestes qüestions dependrà la solució a l'enigma fonamental de qui som, qué és la vida, la mort, el cosmos i com dec actuar en ell.

Qué fer, doncs? Jo ho tinc clar: seguir insistint. La despreocupació per aquests temes poden dur a confusions perilloses en assumptes molt habituals; com confondre democràcia amb bipartidisme, llei moral amb llei jurídica, estat amb govern, argument amb falàcia, ciència amb realitat, tècnica amb pseudociència i pseudotecnologia, ontologia amb materialisme, metafísica amb essoterisme, política amb poder... Totes aquestes confusions se produeixen cada dia, en cada telediari, en cada mitjà de comunicació, en cada llibre fins i tot acadèmic, en cada sessió parlamentària. És quasi impossible escoltar un sessió parlamentària sense escoltar alhora la falàcia *tu quoque*, és difícil escoltar programes de divulgació científica des d'una filosofia reduccionista o escoltar parlar de neurologia sense cometre la falàcia naturalista. Si tu estàs llegint açò i no entens el significat del que dic, sàpigues que comprendre-ho és infinitament més fàcil del que pareix però ignorar-ho és més greu del que te pugues pensar; opine de cap i de cor que la lectura d'aquest llibret te pot fer més lliure per a triar racionalment el que te cal per a ser feliç, encara que que te semble que els continguts no parlen molt d'ètica i felicitat, opine com Plató que la millor manera de fer-te just i feliç és donar-te poder, que el poder proporciona llibertat i que el coneixement proporciona ambdues coses a més de bon sentit. Vols que hom siga just i savi? Ensenya-li a pensar, això dic jo.

Per això aquest llibre de text cobreix els tres principals nuclis de la filosofia: ontologia o metafísica, lògica i epistemologia; o el que és el mateix: qué és la realitat, com se raona o com se pot assolir un coneixement vàlid. L'ètica i la política els has donat ja durant l'ESO i, en canvi, opine que els continguts que eixen en els mitjans de comunicació sobre filosofia se centren indegudament en aspectes d'ètica, política i antropologia (els tres importantíssims) a costa de desatendre les qüestions més centrals de la filosofia que són les que tractarem ací.

L'estructura del llibre és molt fàcil: tindrà 4 blocs: Introducció a la filosofia, lògica, metafísica i epistemologia, per a respondre a les preguntes de I què és filosofia, II què és un raonament vàlid, III què és la realitat i IV quan un coneixement és vàlid. Enlloc d'incloure massa quadres de text amb activitats o idees brillants que molen tant com maretgen, el que tindrà és un text principal amb alguna foto que te serveixi per a recordar i al final de cadascun dels blocs una bateria d'activitats; en especial comentaris de text i disseracions; eines fonamentals per a preparar la que serà l'assignatura de segon de batxillerat.

Vull afegir que en aquest manual evitarem explícitament el que considere un parell d'altres errors que he vist en altres manuals: oferir una visió històrica de les idees filosòfiques i una visió atomitzada i estereotipada del que és la filosofia segons les diferents filosofies. Deixeu-me que explique això. La relevància del pensament filosòfic és un assumpte vinculat amb la seva actualitat. El que diga Aristòtil no és important perquè ho diga Aristòtil; sino perquè és important. Així, insistir i abundar en el context històric pot confondre l'alumnat sobre la vigència de la filosofia d'aquest o aquell autor. A més, no tot el que apareix en la història de la filosofia és relevant. El realisme ingenu és una filosofia inconseqüent i rudimentària encara que atàvica. Exposar aquesta filosofia en un llibre de filosofia no és necessari ni convenient. Cert que aquesta, la del realisme ingenu (amb els seus fills: naturalisme, materialisme, monisme, reduccionisme, cientisme...), és la filosofia que roman al rerafons de la majoria del pensament científic de l'actualitat; però no cometem la falàcia *ad populum* d'incloure-la sols perquè és el que esperen moltes i molts dels científics i de la filosofia servilista d'un manual de filosofia.

Tampoc vull oblidar-me de les àrees desateses al present manual, no sols l'ètica, la política i la filosofia del dret, sinó també molt distints aspectes de la filosofia com ara l'estètica, la lògica informal, el monisme metafísic, el naturalisme epistemològic, les ciències socials, la teologia o dues àrees que, probablement, marquen els propers anys en filosofia com són el problema de la consciència i la teoria de la informació; aspectes tots ignorats o tractats superficialment en aquest exemplar per diferents motius com ara que necessitarien múltiples volums sencers per a ser tractats com cal.

Finalment no està bé escriure un llibre sense agrair les meves alumnes i els meus alumnes del passat per haver-me ajudat a perfeccionar, any rere any, aquesta idea de filosofia que us vaig a exposar; a mon pare i ma mare per haver-me dotat pecuniàriament per als estudis i per als valors que no se poden comprar, al meu germà i nebot per influir-me decissivament en el pensament i en pensar d'editar açò, a la dona pels continus «ara no puc, estic escrivint» que he emprat per escapolar-me de les tasques quotidianes, al meu fill perquè està a punt de néixer, al Club Atlético de Madrid per sobreviure als Gil, al PP i al PSOE per recordar-me constantment com de problemàtica és la manca de formació filosòfica i quant perillós deixar el govern i l'administració pública en mans de qui no ho mereix ni per capacitat ni per integritat. Tots ells m'han donat forces; igual que vosaltres que teniu el valor de millorar la vostra capacitat de pensar emprant l'enorme potencial que la filosofia proporciona en les seves abundants formes.

ÍNDIX

0. INTRODUCCIÓ	7
0.1. DEFINICIÓ DE FILOSOFIA	7
0.2. NAIXEMENT DE LA FILOSOFIA.....	7
0.3. BRANQUES DE LA FILOSOFIA.....	9
0.4. LA FILOSOFIA I ELS ALTRES SABERS.....	9
ACTIVITATS	12
1. LÒGICA	14
1.1. CONCEPTE.....	14
1.2. LA FILOSOFIA DEL LLENGUATGE.....	14
1.3. LA LÒGICA DE PROPOSICIONS.....	15
1.4. HISTÒRIA DE LA LÒGICA.....	19
ACTIVITATS.....	19
2. METAFÍSICA	23
2.1. ELS PRIMERS PRINCIPIS.....	23
2.2. IDEES I FETS.....	24
2.3. SOBRE LA SUBSTÀNCIA I LA CAUSALITAT.....	28
2.4. LA SÍNTESI KANTIANA.....	31
2.5. LA FILOSOFIA DEL LLENGUATGE.....	35
ACTIVITATS.....	37
3. EPISTEMOLOGIA	39
3.1. TEORIES SOBRE LA VERITAT.....	39
3.2. DEFINICIÓ DE CIÈNCIA.....	40
3.3. LES CIÈNCIES.....	40
3.4. HIPÒTESIS, TEORIES I LLEIS.....	42
3.5. ELS MÈTODES CIENTÍFICS.....	43
3.6. CAP A UNA DEMARCACIÓ: ELS PROBLEMES DE LA VERIFICACIÓ...	46
3.7. EL FALSACIONISME.....	46
3.8. TOT HI VAL?	46
3.9. LA PSEUDOCIÈNCIA.....	47
3.10. LA CIÈNCIA COM A EXPLICACIÓ RACIONAL.....	47
3.11. LÍMITS DE LA CIÈNCIA.....	48
3.12. FILOSOFIA DE LA NATURA.....	49
3.13. FILOSOFIA DE LA TECNOLOGIA	53
ACTIVITATS.....	55

DOS BONS CONSELLS ABANS DE COMENÇAR

1. Sobre el comentari de text: Comentar un text és contar qué diu un text, fer-lo parlar; com si li l'estigueres explicant al teu germà menut de 4 anys; com contar-li un pel·lícula a alguna o algú que no l'ha vista. Cal parlar com si el mestre o mestra que te'l va a corregir no tinguera ni idea de qué li estàs parlant. Cal que digues quines són les idees centrals: quines són les coses més importants que diu el text; si no ho fas és com contar-me Spiderman sense dir-me que hi ha un senyor que té el superpoder de tirar teranyines. Has de fer una síntesi, això és, un resum d'eixes idees centrals... però eixe resum pot ser més llarg que el text original! Com pot ser? Fàcil: agafa aquest text de Paul McCartney: «Yesterday, all my troubles seemed so far away». Què vol dir l'ex beatle quan parla d'*ahir*? Pots dir: “el dia anterior a avui”. Però això té una parell de problemes; parles d'*anterior* i d'*avui*. És el temps seqüencial? Qué és “avui”? Un interval de temps? Qué és el temps? És continu o discret? Etc. Entens, ara? També pots dir que McCartney se refereix a un estat anímic i no pas a una seqüència temporal, a un àmbit idealitzat on tots els problemes semblaven lluny. Això és fer parlar al text! Té raó? No en té? En qué se basa l'autor? Quins arguments se poden dir en la seva contra? Quins a favor? Doncs tot això. Ah! Si no saps anglès suficient per a entendre l'enunciat anterior, motiu de més per a cridar-te l'atenció: espabilat des de ja; és un altre bon consell.

2. Sobre la dissertació: Dissertar és parlar ordenada i raonadament d'un assumpte en concret. No parlar i avant. Les coses que dius han d'estar ben exposades i clares, de forma que qui l'litja t'entenga sense necessitat de preguntar-te qué vols dir ací o allà. Una volta més imagina't que li ho contes a un xiquet xicotet. Dona arguments... no necessàriament els que tu cregues que són bons (que també), sinó arguments en general, tant a favor com en contra, no opines per opinar: raona el que dius... això és símptoma de maduresa.

© de les il·lustracions Guisela Beltran, Paris Irving, Carla Centelles, Andrea Sorribes, Toté Ballester i Eimi Segarra.

TEMA 0. INTRODUCCIÓ

0.1. DEFINICIÓ DE FILOSOFIA

Per **filosofia** entenem etimològicament “amor al saber” però cal anar més enllà en la seva definició. La filosofia s’ocupa del coneixement humà des d’un punt de vista general tant en el seu vessant teòric (qué són les coses) com en el pràctic (cóm vull que siguen). Cada ciència o cada àrea de coneixement s’enfronta amb la realitat des d’un punt de vista determinat o abraçant només una part d’aquesta. Així la física estudia la matèria i la energia, l’astronomia els cossos del firmament, la psicologia la ment humana, l’economia l’aprofitament dels recursos... la filosofia s’ocupa de la realitat entesa com una totalitat, sense fisures. Imagina’t un gran formatge en porcions: cada “quesito” és cadascuna de les àrees del saber humà; doncs la filosofia s’ocupa de tot el formatge sencer sense entrar en profunditat en cadascuna de les porcions. Així, podem definir la filosofia com *la pretensió de conèixer la realitat com un tot, en el seu aspecte més radical*.

A més a més, si observes, cada ciència particular s’ocupa d’un camp d’estudi determinat i que és distint en cada cas; així la física haviem dit que estudiava la matèria i l’energia, podriem dir que la química estudia els elements que constitueixen la matèria i com aquests interactuen, la medicina mira de restablir la salut als éssers humans, la literatura investiga la creació mitjançant paraules de l’ésser humà... però, qui s’ocupa del que significa això d’**estudiar, conèixer, investigar...** fer **ciència**? La filosofia es pot definir com *la ciència que s’ocupa precisament de definir qué és la ciència o qué són les demés ciències; de qué és el saber en general, de cóm pot l’ésser humà comprendre la realitat*.

En realitat, tothom és una filòsofa o un filòsof, perquè cada part de la ciència o del saber en general, és filosòfica en la mesura en què pretén la veritat, açò és, una descripció adequada del món que percibim (o no), de la realitat. Comprendràs millor açò si t’explique cóm neix la filosofia.

0.2. NAIXEMENT DE LA FILOSOFIA

La filosofia neix a Grècia cap el segle VII abans de Christ, i amb ella tot el saber racional (ja te l’explicaré al tema 0.4) que és com dir totes les ciències en particular. Açò pot ser que et sorprenga, però es que aleshores no n’hi havia les divissions internes que separen el coneixement humà en cadascuna de les diferents ciències que ja coneixes de l’ESO (matemàtiques, física, història...), qui era filòsof o filòsofa, sabia de tot! Avui açò és vertaderament difícil ja que cada ciència ha evolucionat tant que hom ha de ser molt set ciències per a saber-ho tot de tot! Però en aquells temps ser filòsof implicava saber de matemàtiques, de llengua, d’astronomia, etc. En certa manera, fins i tot avui en dia, una filòsofa o un filòsof ha de saber una mica de cadascuna de les ciències per a poder fer el que més li agrada: descriure la realitat.

És en aquest context que trobem als filòsofs pre-socràtics (reben aquest nom per haver viscut abans que el famós Sòcrates) que suposen l’inici, doncs, de la filosofia i la ciència. Aquestos primers filòsofs, els pre-socràtics, es solen denominar també els **físics** ja que la seva preocupació principal era la φύσις / fisis/ (natura), de fet les seves obres sempre rebien el mateix títol: "peri fiseos" que vol dir "sobre la natura" (la filosofia i la física doncs, sempre han anat unides amb l’actualitat amb personatges com Einstein, Schrödinger o Penrose; fins al segle XIX la física s’ha considerat una part de la filosofia fins el punt que Newton titulava l’obra més important en la història de la física "Principis matemàtics de filosofia natural"). Els pre-socràtics buscaven l’ἀρχε / arjé/ que vol dir el **principi, causa, origen o explicació del món**. Si et fixes, el que la filosofia vol contestar d’inici és: “D’on ve el món?”. Ja des de sempre l’ésser humà ha mirat d’explicar perquè les coses són així com són i no d’una altra manera, però fins l’arribada dels pre-socràtics era la religió la que proporcionava la resposta i no pas el saber racional. Precisament, gràcies a aquests primers filòsofs ocorre el pas del mite al λόγος /logos/: que és tant com dir de les narracions fantàstiques a l’explicació racional que, insistesc, ja explicarem al punt 0.4.

No, no és Grècia, és Roma... però a que dona el pego?

DEL MITE AL LOGOS:EXPLICACIONS

Podem mirar d'explicar còm es passa del mite a la raó; per tal de fer-ho anem a considerar alguns possibles factors que varen propiciar aquest naixement de la filosofia i la ciència desbancant les legendes:

- a) L'ús del pronom neutre "to" en grec que permet l'abstracció.
- b) El fet que la cultura de la Grècia clàssica contactara amb altres cultures de la Mediterrània amb diferents creences mítiques i religioses, va ocasionar que els primers filòsofs es qüestionaren la pròpia cosmovissió religiosa i es relativitzaren les creences.
- c) Les cosmovissions gregues eren susceptibles de ser buidades de continguts sobrenatural per a donar lloc a un cos conceptual racional.
- d) La prosperitat econòmica.
- e) La influència de l'astronomia babilònica i la geometria egípcia.

Els mites permetien explicar el món a base de criatures fantàstiques com la serp marina que està devorant a Laocont i els seus fills aci dalt.

Passarem ara a introduir el pensament bàsic d'aquestos primers filòsofs presocràtics:

0.2.1. TALES: Està considerat com el primer filòsof. Va ser capaç de predir un eclipsi, la qual cosa denota una clara influència de la cultura sumero-acàdia. Va enunciar el famós teorema que du el seu nom (recordeu que dir filosofia aleshores volia dir gairebé totes les ciències i, en especial, les matemàtiques donat que les filòsofes i els filòsofs sempre han mostrat interès pel tarannà abstracte i lògic d'aquestes) que, pel seu costat, també denota una influència cultural externa, en aquest cas d'Egipte. Pensava que l'arjé era l'aigua perquè obserbava que les transformacions que s'esdevenien al món on vivia, estaven relacionades amb la presència de l'aigua.

0.2.2. ANAXIMANDRE: Pensava que l'arjé, la causa de la realitat, el seu origen, no podia estar inclòs en el propi món; ja que el món, segons Anaximandre, no pot ser causa de si mateix. Així que l'arjé havia d'estar ἀπειρον /àpeiron/ que vol dir ilimitat o indeterminat.

0.2.3. ANAXIMEN: Com Tales i Anaximandre, pensava que calia trobar un principi que explicara el món tal i com el coneixem, i pren una decissió diferent d'ells dos: L'arjé és l'aire que es pot condensar o rarefactar per donar lloc a l'aigua i la terra respectivament (junt amb el foc, els quatre elements químics de l'antiguitat). Açò suposa un cert retrocés sobre l'abstracció d'Anaximandre, però un avanç científic en el sentit que introdueix còm un element pot transformar-se.

Allò important d'aquestos tres filòsofs que van neixer en Milet i que van suposar la primera escola de pensament racional de la història, no és possiblement les explicacions innocents del món, sino que, per primera volta es mira d'explicar el món sense necessitat de recórrer a forces sobrenaturals, deus, etc. sino des del propi món. També cal ressaltar, ja des del principi del pensament racional, com és tant difícil elaborar una teoria completa i satisfactòria sobre la realitat, que cada pensador te severes discrepàncies amb els altres (en certa manera açò segueix passant avui en dia en la ciència i la filosofia!); veurem açò en més profunditat quan anem veient les diferents teories sobre la realitat que cada filòsofa, filòsof o escola ha defensat al llarg de la història a cada àrea del temari que anem desenvolupant. L'any que ve en Història de la Filosofia veuràs la resta de filòsofs pre-socràtics per separat i també tota la resta de pensadors importants per entendre la nostra assignatura.

0.3. BRANQUES DE LA FILOSOFIA

Com t'estava deient, aquest any no mirarem d'agafar cada pensador o pensadora i contar-te que digueren en cadascuna de les àrees de la filosofia de què parlen; sino tot al contrari: explicar-te en què consisteixen els problemes que la filosofia tracta en cadascuna de les àrees sense renunciar, això sí, a recolzar-se en el que diuen aquestos pensadors/es.

Per a fer-ho introduïrem les principals àrees en què consisteix la filosofia. Com ja saps, la filosofia te relació amb tot el conjunt del saber humà (conjunt que examinarem al proper apartat) com si la filosofia s'ocupara del conjunt de les porcions "El Caserío" de cadascuna de les quals se n'ocupa la ciència. Però, a més a més, es pot fer filosofia de cadascuna de les parts de la realitat que vulgues afegint-hi la preposició "de"; observa: filosofia del dret, filosofia de l'art, filosofia de les matemàtiques, etc. i això evidencia que es pot filosofar de qualsevol cosa sempre i quan t'enfrontes amb el problema que vulgues des de la crítica, la racionalitat (conceptes que estudiarem més tard) i sempre preguntant-te pels fonaments últims del problema. És per això que n'hi ha qui diu que la filosofia no te un camp concret d'investigació i que no es pot ensenyar filosofia sinó ensenyar a filosofar (abordar qualsevol tema des de la radicalitat de qui ho qüestiona tot anant sempre a l'essència del problema i no a la superficialitat), sinó que hom filosofa quan es planteja problemes generals o de principi en qualsevol àrea del coneixement, des de la medicina (cal conservar la vida a qualsevol preu?) fins la química (descriu la taula periòdica la totalitat d'elements possible?) passant per la història, la tècnica, la religió...

Així i tot, n'hi ha una sèrie d'àrees del saber humà que, per ser fonamentals, se suposen integren el cos essencial del saber filosòfic. Aquestes àrees venen a ser les següents:

a) Lògica: Part central del coneixement filosòfic que sovint s'entén com *l'estudi del raonament correcte*. La lògica s'ocupa de les relacions possibles de veritat o falsetat dins un argumentació i està fortament relacionada amb les matemàtiques, qualsevol àrea de coneixement que implique un alt nivell d'abstracció i, en general, s'empra en totes les rames de la ciència sense cap excepció.

b) Metafísica: Donat que la metafísica s'entén com *teoria de la realitat* o, fins i tot, *filosofia primera*, cal considerar-la com a la part més central del saber filosòfic. En la metafísica estudiem la realitat entesa com una totalitat tot preguntant-se per les qüestions últimes del coneixement (que és tant com dir primeres respecte del món) com ara "d'on ve la realitat?", "existeix Déu?" o "És l'ànima mortal?".

c) Epistemologia: Entesa com *teoria del coneixement*, és la part de filosofia que estudia l'origen, límits, alçaç, validesa i tipus del coneixement humà.

d) Ètica: Aspecte més pràctic de la filosofia que s'orienta no a com són les coses, sinó a com ens agradaria que foren. L'ètica és la *filosofia moral* que es pregunta per *què és el bé* en general i que es relaciona directament amb les preguntes per la justícia o la felicitat.

e) Estètica: Branca de la filosofia, íntimament relacionada amb l'epistemologia, tret que no es pregunta per la realitat o veritat d'un enunciat, sino per la seva bellesa interna. L'estètica, entesa doncs com un *reflexió filosòfica sobre la bellesa*, o les seves categories complementàries, pot estudiar aquesta (la bellesa) en l'art o en la pròpia natura.

En realitat, totes aquestes rames que te la filosofia es troben íntimament relacionades entre si i per això en molts discursos filosòfics apareixen indistintament algunes o totes elles. No sols això, sinó que també es troben relacionades amb moltes i diverses ciències independents, és per això que les obres més generals o de vanguardia de cada ciència tenen constants referències a la filosofia i als problemes filosòfics. Hora és ja que estudiem aquesta relació entre la filosofia i les ciències.

0.4. LA FILOSOFIA I ELS ALTRES SABERS

0.4.1. El saber racional:

Podriem dir que el saber en general, el coneixement, consisteix en una relació entre un subjecte que coneix i un objecte conegut; ja siga per a contemplar aquest darrer, ja siga per transformar-lo. Tornarem sobre això més endavant. El saber racional és el que empen la filosofia i la ciència i es caracteritza per ser:

- a) Lògic: Sense contradiccions.
- b) Laic: No recorre a entitats sobrenaturals i/o inobservables.
- c) Natural: En la mesura en què s'adapta a la natura de les coses i no les força.
- d) Universal: Vàlid per a tothom al marge barreres culturals.
- e) Crític: Sobre tot crític amb:
 - e,1) La tradició.
 - e,2) L'autoritat.
 - e,3) El prejudici.
 - e,4) La mera legalitat.
 - e,5) Sí mateixa.

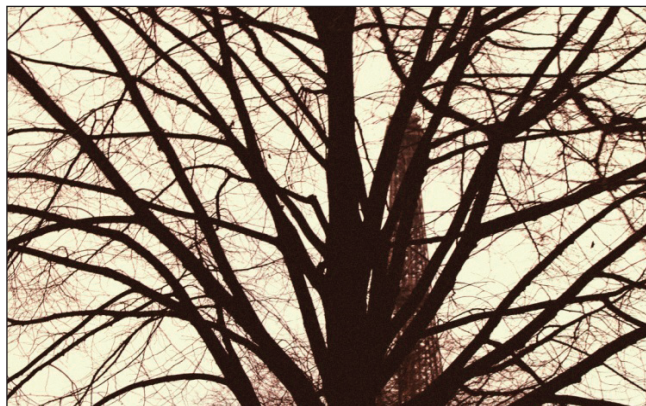
Així doncs, el saber racional és el coneixement que compleix tots aquestos trets i que constitueix un aspecte essencial del coneixement filosòfic, tot i que no soles el podem trobar en l'àmbit de la filosofia com vas a veure tot seguit:

0.4.2. Filosofia i ciència:

Tant la filosofia com la ciència són sabers racionals, això vol dir que compleixen amb tots els trets d'aquest tipus de saber que acabem d'exposar. Aquesta pertanyença comú a l'àmbit de la racionalitat les uneix; de la mateixa manera sovint no resulta fàcil distingir filosofia de ciència en les teories més generals d'aquesta, en aquells conceptes més controvertits o en els límits de la ciència en la seva relació amb la realitat. Ara bé, si ciència i filosofia són coses distintes (i ho són: la filosofia no és pas una ciència) caldrà trobar on discrepen els dos camps fonamentals del saber racional. Ho veurem en una sèrie de vuit punts de discordança:

- 1) La ciència és **exacta** mentre que la filosofia és **inexacta**.
- 2) La ciència és **insuficient** mentre que la filosofia és **suficient**.
- 3) La ciència és **quantitativa** mentre que la filosofia és **qualitativa**.
- 4) La ciència s'ocupa d'una **part** de la realitat mentre que la filosofia s'ocupa de la realitat com una **totalitat**.
- 5) La ciència s'ocupa de les qüestions **immediates** mentre que la filosofia ho fa de les més **generals**.
- 6) La ciència **evoluciona** mentre que la filosofia gairebé **no**.
- 7) La ciència s'apropa més a l'**empirisme** mentre que la filosofia més al **racionalisme**.
- 8) La ciència té **definit** d'abansmà el seu *objecte d'estudi* mentre que la filosofia el **construeix**.
- 9) Amb la ciència és més important la **resposta**, mentre que a la filosofia, pesa més la **pregunta**.

No vull ara definir el coneixement científic perquè ho farem al darrer punt del temari però sí dir-te que el debat entre filosofia i ciència cal que continue perquè no és bo per a cap de les dues oblidar-se'n de l'altra: per la història comú fins al XIX, per l'aportació que la ciència pot fer per al plantejament de nous problemes filosòfics, pel paper crític i de fonamentació que la filosofia pot oferir a la construcció científica, per la dimensió ètica del saber, perquè sovint els problemes científics són també filosòfics i per la l'explicada participació d'ambdues de la racionalitat intrínseca de la humanitat.

Descartes considerava la filosofia com el tronc del qual eixien les diferents branques que eren les ciències.

0.4.3. Teoria i praxi

Com ja havíem suggerit abans, el coneixement humà pot servir tant per a descriure la realitat com per a transformar-la. A la primera part del *saber* l'anomenem **teòric**, a l'altre **pràctic**.

Ja has vist a classe com interaccionen tots dos tipus de saber i com es relacionen entre sí les diferents ciències: les **formals** que són emprades per totes les **empíriques** (de fets, de l'experiència), com aquestes consten de naturals i socials. També has vist la forta relació que tenen les **naturals** entre sí i les **socials** entre sí i com, fins i tot, les naturals i les socials tenen moltes àrees d'interrelació (a la geografia, per exemple). Tot açò ha de reforçar-te la idea que el saber es unitari i que només el dividim per la nostra impotència de cara a saber-ho tot de tot; espere que no t'oblides mai, em el futur, de fins a quin punt és ridícula la divisió ciències/lletres (com si les científiques i els científics socials no feren ciència o com si els científics i les científiques naturals no sapigueren escriure).

Acabarem el present punt insistint en la diferència entre tècnica i tecnologia. Ja saps que la **tècnica** és una saber pràctic, un saber transformatiu, un saber fer cosetes: des de relaxar-se a escriure, des de saber pelar una taronja a construir un avió, des de saber emprar un mòbil fins a poder enviar satel·lits que permeten que aquest funcione, des de saber com raure la soca d'un ametller fins a inventar un adob foliar per les oliveres. Ara bé, sovint la tècnica no és reflexiva, no innova ni es qüestiona com millorar (tot i que puga funcionar més bé o més malament): Així, l'artesà que talla espart per al parany ho fa amb èxit i correctament per a que enviscat, aguante bé dalt de la barra i permeta la captura de tords; però vé el tecnòleg i, basant-se en coneixements de flexibilitat de certs polímers així com del seu baix preu, proposa un espart artificial i plàstic que aguanta molt millor accidents geogràfics que sovint afecten negativament el parany com ara el vent. Això és el que ocorre quan la tècnica es prové de principis, lleis i conceptes proporcionats per la ciència bàsica, neix la **tecnologia** que surt de la mútua interacció entre tècnica i ciència tenint present que l'una fa créixer l'altra i viceversa. T'ho explique: la tecnologia no pren principis de la ciència com a manlleu per a fer aparatets millors, almenys no sols això; és la pròpia tecnologia la que fa avançar la ciència fins al punt de què avui gairebé no es pot pas fer avançar la ciència sense emprar alta tecnologia. D'ací que avui den dia es parle d'experiments, avanços i coneixements científico-tècnics.

0.4.4. Alters tipus de saber:

Si hem vist com la filosofia, la ciència i la tecnologia pertanyen al saber racional, és perquè ha d'haver altres tipus de sabers que no en pertanyen, no? Doncs sí, el ser humà sap, creu saber o diu saber coses mitjançant altres tipus de relacions subjecte-objecte que, siguen veritat o mentida, no compleixen alguna o cap dels trets fonamentals de la racionalitat adés explicats. Són, entre d'altres, aquestos:

a) Opinió: Enunciats que fem sense estar segurs al 100%, sense que estiguen completament fonamentats, fonamentats en experiències subjectives o parcials. Exemples: "L'Atleti jugarà la UEFA l'any que vé", "Mai no podrem enviar una sonda a l'interior de Júpiter".

b) Creença: Són tipus d'opinions on la voluntat juga un paper relevant. En la creença corres el risc de descriure les coses tal i com t'agradaria que foren i no tal com són. Exemples: "La meva xicona mai em serà infidel", "Déu existeix i es bo".

c) Pre-judici: Enunciat peioratiu que emetem sense saber-ne massa: "Tots els immigrants són lladres".

d) Conjectura: Son els enunciats que solem emetre quan no tenim ni la més remota idea sobre què parlem. Exemples: «L'interior de la Lluna és de níquel i or», «La xifra 12.432 de la seqüència de π és [6]», «L'any 2109 arribarem a Saturn».

e) Fe: Aquesta és un tipus profund, personal i subjectiu de creença. La persona que té fe, està convençut del que diu sense tindre cap prova: «Sé que mai em fallaràs», «Avui li'n farem 0-4 al líder en sa casa».

f) Religió: Quan la fe n'és de quecom místic o sobrenatural i l'organitzem en un sistema de creences tenim una religió: "La llei de karma fa que cadascuna i cadascú obtinga un o altre destí après la mort en diverses reencarnacions", "La verge Maria donà a llum de forma virginal".

g) Revelació: Enunciats suposadament transmesos per una intel·ligència superior. Els textos religiosos, els ensenyaments de guies espirituals i semblants es suposa que constitueixen aquesta classe de saber essotèric, que vol dir que no és a l'abast de qualsevol, que és ocult, contràriament al saber racional que es caracteritza per poder ser sotmés a la crítica privada i pública.

h) Tradició: Enunciats basats en l'experiència col·lectiva de la gent après els segles i que tot i que sovint reflecteix prou bé la realitat, sol ser imprecisa i inexacta quan no és rematadament falsa. Exemples "Vent de mestral, ni peix ni pardal", "Home roig i gos pelut, més val mort que conegut", "Cal tallar les canyes en luna nova", "Les dones que menstruen no deuen cuinar".

La religió suposa ficar-se davant d'allò sobrenatural.

La tradició o el saber popular no necessita de principis científics per a obtenir bons resultats.

i) Art: En l'art no recerquem la veritat, sinó la bellesa o qualsevol forma estètica semblant. Exemples "When I find myself in times of troubles, mother Mary comes to me, speaking words of wisdom: let it be", "Please, please me, like I please you", "She's not the girl that misses much, do do do do do do, oh yeah".

j) Irracionalitat: Doncs això, enunciats manifestament contraris a la raó com ara "La teoria de l'evolució és falsa perquè contradiu la Bíblia" o directament absurdes "Molt entre Finlàndia els que vaig vore decididament a".

ACTIVITATS AL MINGUILLO

1. Models de dissertació:

- a) L'origen de l'univers, és un assumpte filosòfic o científic?
- b) És possible que el saber popular sàpiga coses que el saber racional ignore?
- c) Defineix *racional* segons les teves pròpies paraules.
- d) Què vol dir que la ciència és més quantitativa i la filosofia més qualitativa?
- e) Dels altres tipus de sabers, quin te sembla més prop del saber racional?
- f) Què vol dir que la ciència és insuficient?
- g) Busca informació sobre *racionalisme* i sobre *empirisme*; qui té raó?
- h) Podem tindre algun coneixement completament segur sobre alguna cosa?
- i) Tenen el mateix valor els enunciats de la Bíblia que els de qualsevol dels teus llibres de text excepte del de religió? Per què?

2. Textos:

Els astrònoms van anunciar avui que un objecte misteriós que es movia en òrbita al voltant d'un estel a 170 anys llum de la Terra va poder haver-se format de la col·lisió i de la fusió de dos protoplanetes [planetes anteriors al que s'ha format]. L'objecte, conegut com 2M1207B, ha desconcertat als astrònoms des del seu descobriment perquè (...) la seva temperatura, lluminositat, edat, i localització no coincideixen amb cap teoria. "Este és un objecte bastant estrany que necessita una explicació estranya," va dir Eric Mamajek del centre Harvard-Smithsonian per a l'astrofísica (CfA). (...) El planeta 2M1207B es mou en òrbita al voltant d'una estavella nana marró, 25 vegades més massiva que Júpiter, cridada 2M1207A vist en direcció a la constel·lació de Centaurus. Els models de la computadora demostren que 2M1207A és molt jove, solament al voltant de 8 milions d'anys d'antiguitat; per tant el seu company deu també ser d'igual de vell. En aquesta edat, ha d'haver-se refredat a una temperatura de menys de 1300 graus de Fahrenheit (1000 Kelvin). No obstant això, les observacions demostren que 2M1207B és realment de prop de 2400F (1600K). La calor addicional va poder ser el resultat d'una col·lisió protoplanetària. (...) Donada la seva temperatura, els astrònoms comptaven amb certa lluminositat per a 2M1207B, però ha resultat 10 vegades més feble que l'esperat. (...) Mamajek va accentuar que encara que una col·lisió planetària pugués no ser l'explicació correcta per a l'estranyesa de 2M1207B, els exemples de planetes que xoquen tal vegada siguin oposats per la generació següent de telescopis terrestres.

<http://www.cfa.harvard.edu/press/2008/pr200801.html>. Traducció pròpia.

-Quines dades del planeta 2M1207B no concorden amb les teories?

-Mitjançant quina hipòtesi expliquen els astrònoms aquesta discrepància tèrmica?

-Segons la teva opinió; és del tot segura l'explicació que la ciència fa del cas?

-Com se sometrà la hipòtesi a contrastació?

No hay mejor síntoma de la madurez de una ciencia que la crisis de principios. Ella supone que la ciencia se halla tan segura de sí misma que se da el lujo de someter rudamente a revisión sus principios, es decir, que les exige mayor vigor y firmeza. El vigor intelectual de un hombre, como de una ciencia, se mide por la dosis de escepticismo, de duda que es capaz de digerir, de asimilar. La teoría robusta se nutre de duda y no es la confianza ingenua que no ha experimentado vacilaciones, no es la confianza inocente sino la seguridad en medio de la tormenta, la confianza en la desconfianza (...).

Los principios físicos son el suelo de esta ciencia, sobre ellos camina el investigador. Pero cuando hay que reformarlos no se pueden reformar desde dentro de la física, sino que hay que salirse de ésta. Para reformar el suelo es preciso, evidentemente, apoyarse en el subsuelo. De aquí que los físicos se viesen obligados a filosofar sobre su ciencia, y en este orden el hecho más característico del momento actual es la preocupación filosófica de los físicos (...).

Sólo en ciertos puntos toca el cuerpo doctrinal de la física con el real de la naturaleza; son los experimentos. Y el experimento es una manipulación nuestra mediante la cual intervenimos en la naturaleza obligándola a responder. No es, pues, la naturaleza, sin más y según ella es, lo que el experimento nos revela, sino su reacción determinada frente a nuestra determinada intervención. Por consiguiente, la llamada realidad física es una realidad dependiente y no absoluta, una cuasi-realidad porque es condicional y relativa al hombre. En definitiva, llama realidad el físico a lo que pasa si él ejecuta una manipulación. Sólo en función de ésta existe esa realidad.

Ahora bien: la filosofía busca precisamente como realidad lo que es con independencia de nuestras acciones, lo que no depende de ellas; antes bien, éstas dependen de la realidad plenaria de aquello”.

José Ortega y Gasset: *Qué Es Filosofía*.

- Per qué creus que Ortega diu que la ciència és més segura quan més se revise?
- Si en el text, la ciència se compara amb el sol, qué és el subsol?
- Qué és un experiment?
- Explica quin és l'objectiu de la filosofia segons el text.

De hecho, el valor de la filosofía debe ser buscado en una larga medida en su real incertidumbre. El hombre que no tiene ningún barniz de filosofía, va por la vida prisionero de los prejuicios que derivan del sentido común, de las creencias habituales en su tiempo y en su país, y de las que se han desarrollado en su espíritu sin la cooperación ni el consentimiento deliberado de su razón. Para este hombre el mundo tiende a hacerse preciso, definido, obvio, los objetos habituales no suscitan problema alguno, y las posibilidades no familiares son desdeñosamente rechazadas. Desde el momento en que empezamos a filosofar, hallamos, por el contrario, como hemos visto en nuestros primeros capítulos, que aun los objetos más ordinarios conducen a problemas a los cuales sólo podemos dar respuestas muy incompletas. La filosofía, aunque incapaz de decirnos con certeza cuál es la verdadera respuesta a las dudas que suscita, es capaz de sugerir diversas posibilidades que amplían nuestros pensamientos y nos liberan de la tiranía de la costumbre. Así, al disminuir nuestro sentimiento de certeza sobre lo que las cosas son, aumenta en alto grado nuestro conocimiento de lo que pueden ser; rechaza el dogmatismo algo arrogante de los que no se han introducido jamás en la región de la duda liberadora y guarda vivaz nuestro sentido de la admiración, presentando los objetos familiares en un aspecto no familiar”

B. Russell: *Los problemas de la filosofía*.

- Qué ocurre a qui no filosofa?
- I a qui filosofa?
- Per tant, quina és la importància de la filosofia segons Russell?

Alrededor de los catorce años mucha gente comienza a pensar por su cuenta en problemas filosóficos: sobre aquello que realmente existe, si podemos saber algo, si una cosa es realmente buena o mala, si la vida tiene algún significado, si la muerte es el final. Se ha escrito mucho sobre estos temas durante miles de años, pero la materia prima filosófica proviene directamente del mundo y de la relación que tenemos con él, no de los escritos del pasado. Esta es la razón de que estos problemas se los planteen aquellos que nunca han leído nada.

Thomas Ángel: *¿Qué significa todo esto?*

- Segons el text; qué ocurriria si de sobte desapareguera tota la filosofia del passat?
- Quines coses creus que són d'interés filosòfic en general?

3. Exercicis xorra:

- a) Fica tres exemples de cada tipus de saber no racional.
- b) Diques quines de les següents són característiques del saber racional:

a) Universal	b) Matemàtic	c) Experimental	d) Material
e) Ideal	f) Autònom	g) Crític	h) Formal
i) Veritable	j) Real	k) Falsable	l) Neutre
m) Parcial	n) Físic	o) Natural	p) Lògic
- c) Qué és l'αρχε segons Tales.
- d) Quines són les branques de la filosofia?
- e) Explica un parell de causes del pas del mite al logos.
- f) Qué vol dir que la raó és natural?
- g) Defineix tecnologia.
- h) Per qué la relació entre ciència i tècnica té dues direccions?